

АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ ЖІНОК- ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз особистісного становлення жінок-військовослужбовців. Результати дослідження дозволять покращити професійне виховання даної категорії військовослужбовців у вищих військових навчальних закладах України.

Ключові слова: особистісне становлення, жінка-військовослужбовець, професіоналізація.

В статті проведено аналіз личностного становлення жєницин-военнослужащих. Результаты исследования позволят улучшить профессиональное воспитание данной категории военнослужащих в высших военных учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: личностное становление, женщина-военнослужащий, профессионализация.

In the article the analysis of personal formation of service woman is carried out. Results of research will allow to improve professional education of the given category in the higher military educational institutions of Ukraine.

Keywords: personal formation, service woman, professionalism.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується автоматизацією і комп'ютеризацією виробництва, впровадженням нових технічних засобів і технологій, зміною монопрофесіоналізму на поліпрофесіоналізм. Це призводить до того, що професійний і діловий світ потребує фахівців, здатних успішно і ефективно знаходити і реалізовувати себе в соціально-економічних умовах, що змінюються, у зв'язку з плануванням своєї кар'єри. Соціологи передбачають, що ХХІ століття буде століттям жінки. На зміну «чоловічим» цінностям – особистий успіх, заснований на конкуренції, силовий підхід до рішення проблем, прагнення до ризику і авантюризм – прийдуть «жіночі»: турбота про загальне благополуччя, мир і процвітання. Вчені і політики вважають не доцільною армійську емансипацію, проте жінки освоюють різні бойові спеціальності [1]. Наразі переважають традиційні погляди на роль і місце жінки в суспільстві. Зараз в Україні функціонує декілька військових ВНЗ, у яких навчаються жінки на різних спеціальностях. Проблема їх професійної та особистісної самовизначеності залишається не розробленою, а тому актуальною.

У сучасному загальноприйнятому науковому розумінні "становлення" – філософська категорія, що виражає спонтанність, мінливість речей і явищ, їх безперервний перехід в інше, набуття нових ознак і форм в процесі розвитку, наближення до певного стану" [2]. Найбільш поширене

розуміння "становлення" в історії філософії – це його трактування як переходу від однієї визначеності буття до іншої: все існуюче є таким, що стає, а його буття є становлення. Пізніше, в процесі розвитку філософії, "становлення" знову отримало пріоритет перед буттям. На думку Гегеля, кожен має уявлення про "становлення" і при цьому кожен визнає, що "це є лише одне представлення; кожен далі визнає, що якщо проаналізувати це представлення, то ми переконаємося, що в ньому знаходиться визначення буття, а також того, що повністю протилежно – визначення ніщо; далі два ці визначення нероздільні в одному представленні, так що становлення є єдність буття і ніщо" [3]. Самостановлення, по Гегелю, виступає "першою істиною", що є відправним пунктом усього наступного розвитку, початковою точкою виникнення, породження речей і явищ.

Дослідження проблем становлення і розвитку людини як професіонала в діяльності є одним з істотних завдань нової науки – акмеології (Б. Г. Ананьєв). Найчастіше становлення характеризується в нерозривному зв'язку з розвитком або формуванням, об'єднуючи, і навіть підміняючи ці терміни, особливо, якщо йдеться про становлення і розвиток особистості. Суть категорії "професійне становлення" може бути виявлене в зіставленні її з категоріями "розвиток" і "формування".

Розвиток визначається як об'єктивний

процес внутрішньої послідовної кількісної і якісної зміни матеріальних і ідеальних об'єктів. Проведений аналіз наукової літератури показав, що безліч психологічних концепцій розвитку особистості не дають чіткої відповіді на питання, що розуміється під "розвитком особистості". Існує багато визначень, наприклад одне з них: розвиток особистості – об'єктивний процес становлення і збагачення фізичних і духовних сил людини, що забезпечують реалізацію її внутрішнього потенціалу, її суті і призначення, процес зміни індивіда в результаті його соціалізації. Розвиток особистості здійснюється через зміну її спрямованості. Спрямованість особи є результатом суперечливої єдності соціалізації, тобто засвоєння соціального досвіду і культури, індивідуалізації (процесу розвитку інтелекту, волі, естетичного смаку, творчих здібностей особи). В ході розвитку особистості відбувається і становлення її цілісності. На думку К.М. Левітана, дана цілісність полягає в спрямованості, яка забезпечує безперервність, спадкоємність усіх періодів розвитку особистості, а також в отриманні необхідних якостей особи [4].

Розвиток особистості професіонала відбувається шляхом якісних змін, що ведуть до нового рівня її цілісності. Воно припускає зміни сутнісних сил особи, перетворення установок, що склалися, орієнтації, мотивів поведінки під впливом громадських стосунків, що змінюються. З точки зору Л. І. Анциферова, "розвиток – основний спосіб існування особи, соціальне і психічне становлення якої не обмежене певними відрізками часу. Воно здійснюється на усіх етапах життєвого шляху людини. Період зрілості не може розглядатися як кінцевий стан, до якого спрямований розвиток і яким воно завершується. Навпаки, ніж більш зрілою в соціальному і психологічному сенсі стає особа, тим більше зростає її здатність до подальшого розвитку" [5]. Таким чином, постійна незавершеність, а, отже, нескінченність процесу становлення – характерна риса психологічної організації особи і одна з обов'язкових умов її здатності до безмежного розвитку.

Особа, розвиваючись, формується, набуває певної форми. Ця форма є цілісною системою соціальних властивостей, що дозволяє громадському життю людини функціонувати не лише в колективній, але і індивідуальній формі. Під формуванням

зазвичай розуміють сукупність прийомів і способів соціальної дії на індивіда, що мають за мету створити у нього систему певних стосунків, ціннісних орієнтацій, переконань, виховати професійно значущі якості. Прогнозуючи себе в майбутнє, особа сама себе формує. Таким чином, формування особистості – процес становлення соціально значущих якостей особи, її переконань, поглядів, здібностей, рис вдачі. В процесі становлення особи росте цілісність її психологічної організації, накопичується новий потенціал розвитку.

Але як відмічають у своєму дослідженні Е. Н. Гусинський і Ю. І. Турчанинова, намагаючись точно вказати момент появи особи в процесі індивідуального розвитку, ми обов'язково натрапляємо на важковизначаємий період своєїрідної "підготовки" до появи об'єкту, яку, як правило, окреслюють словом "становлення". У цей період зовнішній спостерігач іноді вже може розгледіти окремі риси майбутнього об'єкту, але вони ще не складаються в те певне ціле, яке спостерігачеві відоме по інших зразках. Відокремити становлення від розвитку нелегко: роздумуючи про становлення і розвиток особистості, ми розглядаємо, як правило, саме той період, коли особа формується, але ще не виявилася цілком. Коли ми говоримо про розвиток якогось об'єкту, ми зазвичай маємо на увазі, що цей об'єкт якось удосконалюється, ускладнюється, розвивається [3].

Говорячи про особу професіонала, як про цілісну систему професійних знань, що склалася, умінь, навичок і, головне, наповнення їх сенсом, автор розглядає підготовку майбутніх професіоналів саме як період професійного становлення. Це індивідуалізоване становлення професійно значущих якостей і здібностей, професійних знань і умінь, активне якісне перетворення особою свого внутрішнього світу, що призводить до принципово нового ладу і способу життєдіяльності – творчої самореалізації в професії.

У психолого-педагогічній літературі широко використовується термін "професійне становлення" особистості. Сучасні дослідники розглядають його з різних позицій. Наприклад, Т.В. Кудрявцев розглядає "професійне становлення" як тривалий процес розвитку особистості з початку формування професійних намірів до повної реалізації себе в професійній

діяльності. Центральна ланка цього процесу – професійне самовизначення [6]. Т.В. Зеєр трактує "професійне становлення" як формоутворення особи, адекватне вимогам професійної діяльності [7]. К. М. Левітан досліджує цей термін як рішення професійно значущих завдань, що все більш ускладнюються – пізнавальних, моральних і комунікативних, в процесі чого професіонал опановує необхідний комплекс, що пов'язаний з його професією ділових і моральних якостей [4].

Важливо підкреслити, що майже всі науковці, що займаються проблемою професійного розвитку, визнають, що людина досягає вершини свого професійного розвитку на стадії здійснення самостійної професійної діяльності. Тому професійний розвиток залежить від особливостей діяльності і індивідуальних можливостей конкретної людини. З цього виходить, що процес професійного становлення є індивідуальним і неповторним для кожної людини.

Сучасні дискурси з проблеми самостановлення особи мають соціально-психологічну і філософсько-антропологічну спрямованість. Нині увага більшості теоретиків зосереджена на конструктивному вирішенні питань стосовно умов для гідного і вільного розвитку індивідів. У постановці і вирішенні проблеми самостановлення особи слід враховувати ті знання, які отримані і обґрунтовані практиками і теоретиками соціальної психології і особливо її гуманістичного руху.

По-перше, це усвідомлення індивідуальних властивостей людини, які визначають конкретного індивіда. Остання не є природна даність, а складається в результаті соціалізації впродовж усього життя індивіда.

По-друге, в центрі сучасної моделі, або структури, особистості людини знаходяться відкориговані в термінах "самоактуалізація", "самоствердження", "самореалізації", або в сучасних позначеннях self. Концепт "самоактуалізації" припускає розгляд індивіда в прагненні розвиватися у напрямі все більшої складності, і у зв'язку з цим виникає завдання об'єктивних і суб'єктивних перешкод на шляху самостійного і індивідуалізованого розвитку особистості людини.

По-третє, персонологи наполягають на тому, що головним придбанням і гідністю

особи є її внутрішній досвід, зміст якого співвідноситься не стільки із зовнішніми чинниками, скільки з перспективами і можливостями особистісного зростання. Проте в персоналістичних концепціях особистості не досліджується зміст і зміна творчої сили людини. В основному, автори цих концепцій звертаються до конкретних і суперечливих існуючих проблем індивідів, обмежуючи свої дослідження клієнторієнтованим підходом.

Дослідження дійсних чинників і формальних передумов проблеми самостановлення особистості потрібне для фіксації об'єктивних тенденцій сучасного цивілізаційного розвитку. Самостановлення особистості як освоєння, збереження, вдосконалення і передача від покоління до покоління форм людської діяльності стає потрібне в сучасних умовах не лише особі, оскільки виступає способом і формою людського буття, але і техногенній цивілізації. Створення умов для саморозвитку особи є проблемою, що потребує негайного вирішення. Демократизація засобів і способів особистісного розвитку означає їх різноманітність і доступність, а організуюча роль процесу самостановлення особи як творчого відтворення і розвитку форм і способів знання належить інституту освіти.

Процес самостановлення включає в себе наступні компоненти:

потреби в самовизначенні розвиваються на базі потреб, що вже проявляються, в пізнанні, в самоствердженні, самовираженні, захищеності. Це вже суто соціальна, духовна потреба, заснована на усвідомленні особою самої себе, своїх можливостей, здібностей; вона включає: вибір місць, ролей, позицій в усіх сферах життєдіяльності; прогнозування свого майбутнього; зміна, формування себе у напрямі досягнення своїх домагань;

потреби в самореалізації. Усвідомлення своїх здібностей до якої-небудь діяльності викликає потреби реалізувати свій особовий потенціал (запас життєвої енергії), відчутти себе творцем, хазяїном свого життя, її обставин. В процесі такої самореалізації відбувається виявлення нових здібностей, випробування себе на межі можливостей;

окремим проявом вказаних потреб виступає потреба активної діяльності, самоактуалізації як повного переживання життя, постійного вибору і все більшої реалізації своїх можливостей.

Питання педагогіки

Американський психолог А. Маслоу трактує потребу в самоактуалізації як бажання людини самореалізуватися, стати тим, ким вона може бути, займатися тим, для чого вона призначена. У разі незадоволення цієї потреби її супроводжують незадоволення і занепокоєння.

Механізм самоактуалізації потреб – пізнання; випробування і реалізація в життєдіяльності своїх можливостей грає роль головного мотиваційного чинника безперервного самоудосконалення. Для здійснення самоактуалізації особі потрібно надати відповідні умови: свободу волепрояву, простір для творчої діяльності, соціальний комфорт [8].

Таким чином, усі вищі духовні потреби людини: в пізнанні, в самоствердженні, в самовираженні, в безпеці, в самовизначенні, в самоактуалізації є прагненнями до саморозвитку, спрямованими на творення, поліпшення особою самої себе (самоудосконалення).

Для того, щоб процеси самоудосконалення стали домінуючими в психічному розвитку, потрібна організація трьох груп умов:

усвідомлення особою цілей, завдань і можливостей свого розвитку і саморозвитку;
участь особи в самостійній і творчій діяльності, певний досвід успіху і тренінг досягнень;

адекватні стиль і методи зовнішніх дій: умов навчання і виховання і устрою життєдіяльності.

Створення у курсантів-жінок домінуючої установки-мотивації на самовиховання, формування культу самоудосконалення, зокрема, такі важливі, як мотивація навчання без зовнішнього примусу.

У найзагальнішому вигляді сучасна освіта орієнтується на наступні виховні моделі:

а) модель освіченого, інтелектуально розвиненого випускника, підготовленого до освоєння професійного етапу навчання;

б) модель фізично здорової людини;

в) модель морально вихованої людини і громадянина;

г) модель успішної (продуктивної, творчої) особистості;

д) модель особи, що адаптується, здатної пристосуватися до актуальних соціальних умов.

Концепція самовиховання висуває ще одну, нову модель виховного ідеалу: особу, що самовиховується, самоудосконалюється, саморозвивається.

Зрілий рівень самоудосконалення характеризують:

натхненність, ідейна спрямованість, зв'язок мотивів (цілей) роботи над собою з духовним ядром особи;

стійкість цілей і завдань самоудосконалення, перетворення їх в домінуючу життєдіяльність;

володіння сукупністю умінь самоудосконалення;

усвідомлена поведінка, спрямована на поліпшення себе, своєї особи;

високий рівень самостійності особи, готовність до включення в будь-яку діяльність;

творчий характер діяльності людини;

результативність, ефективність самоформування особи.

До такого рівня самовиховання курсант-жінка повинна підійти в результаті застосування певної психологічної технології, націленої та зорієнтованої на самовиховання.

Література

1. Сальнікова О.Ф. Професійне виховання в структурі підготовки жінок-військовослужбовців // Тези доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції "Військова освіта: сьогоднішня та майбутня". За заг. ред. Балабіна В.В. – К.: ВІКНУ, 2011. – С. 257.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Прогресс, 1986. – 134 с.
3. Бодалев А.А. Формирование понятия о другом человеке как о личности. – Л., 1970. – 132 с.
4. Гальперин П.Я. Введение в психологию. – М., 1976. – 507 с.
5. Зброцький М.М. Основи вікової психології. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 112 с.
6. Выготский А.С. Вопросы детской психологии. – СПб., 1999. – 457 с.
7. Бодалев А.А. Личность и общение. – М.: Просвещение, 1983. – 270 с.
8. Сальнікова О.Ф. Дослідження особистісних особливостей жінок-військовослужбовців та мотивації вибору професії // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2011. - № 33. – С. 300 – 303.